

Δημοκρατία _ Κείμενα

Κείμενο 1, Κορνήλιος Καστοριάδης, Η ελληνική ιδιαιτερότητα (Τόμος Γ΄). Θουκυδίδης, Η ισχύς και το δίκαιο (Σεμινάρια 1984 - 1985), Αθήνα, εκδ. Κριτική, 2011, Διασκευή

Εισαγωγικό Σημείωμα

Ο φιλόσοφος Κορνήλιος Καστοριάδης (1922-1997) υπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους στοχαστές του 20ού αιώνα. Στον τρίτο τόμο του έργου του *Η Ελληνική ιδιαιτερότητα*, που αναφέρεται στο έργο του Θουκυδίδα, επιχειρεί μια πρωτότυπη ανάλυση του Επιταφίου.

Το άτομο στην αρχαία Αθήνα είναι ικανό να κάνει όχι ένα, αλλά περισσότερα πράγματα, να παίξει πολλούς «ρόλους» - αυτόν τον όρο χρησιμοποιεί η κυρία de Romilly¹. Πράγματι: μπορεί ταυτόχρονα να συμμετάσχει στο κουμάντο μιας τριήρους, να αποτελέσει μέλος μιας επιτροπής που θα κρίνει την ποιότητα μιας τραγωδίας, να παρέμβει και να ψηφίσει στην εκκλησία του δήμου, να συμμετάσχει σε ένα δικαστήριο – κάθε Αθηναίος θα συμμετάσχει σε δικαστήριο περισσότερες από μία φορές στη διάρκεια της ζωής του -, να συζητήσει, όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε στους διαλόγους του Πλάτωνα κ.λπ. Το ίδιο λοιπόν άτομο μπορεί να επιδοθεί σε μια σειρά ασχολίες και μάλιστα εύτραπέλως, δηλαδή με ευκολία, με άνεση, και μετά χαρίτων, με χάρη.

Ας σταθούμε σε αυτές τις λέξεις, διότι η ιδέα είναι κεφαλαιώδους σημασίας. Είναι αδύνατον, και εδώ επίσης, να μην εκπλαγεί κανείς από την άβυσσο που χωρίζει αυτή τη θέση από εκείνη του Πλάτωνα. Ο ορισμός του δίκαιου άνδρα και του καλού πολίτη τον οποίο δίνει ο Πλάτων στην Πολιτεία, είναι τὰ ἑαυτοῦ πράττειν καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν, να ασχολείται δηλαδή κανείς με τις δικές του υποθέσεις και να μην κάνει πολλά πράγματα. Ο δίκαιος άνδρας κάνει αυτά που έχει να κάνει και δεν διαχέεται, δεν ασχολείται με πράγματα για τα οποία κανένας δεν του ζήτησε τη γνώμη του κ.λπ. Πρόκειται προφανώς για τον ιδανικό πολίτη ενός αυταρχικού καθεστώτος. Είστε τσαγκάρης, μένετε στη γωνιά σας, ασχοληθείτε με τα παπούτσια σας και όχι με την εξωτερική πολιτική ή το ύψος της φορολογίας.

Στη δημοκρατία όμως, ο καθένας έχει πράγματι τον ιδιωτικό του χώρο, αλλά ως άτομο το οποίο μετέχει στα δημόσια πράγματα δεν περιορίζεται σε κάποια γωνιά, πηγαίνει παντού, τον συνεπαίρνουν τα πάντα και έχει άποψη για τα πάντα. Και δεν μπορεί, βεβαίως, να έχει έγκυρη άποψη, παρά μόνο στο βαθμό που του δίνεται η δυνατότητα να βγει από τη γωνιά του, να εκφράσει τη γνώμη του, έστω κι αν είναι λανθασμένη, και να μάθει από τα λάθη του. Αυτό μπορεί να γίνει μάλιστα μετά χαρίτων, με χάρη, πράγμα που είναι τελικά αδύνατον να οριστεί και δεν μπορεί να εκτιμηθεί παρά μόνον σε συνάρτηση με ένα άλλο στοιχείο, του οποίου αποτελεί πραγμάτωση και το οποίο [...] είναι και αυτό επίσης αδύνατον να οριστεί – ή το έχει ή δεν το έχει κανείς – και ονομάζεται καλαιοθησία.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν, γράφοντας στο τετράδιό σας, δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί σε κάθε πρόταση, τη λέξη Σωστό, αν η πρόταση συμφωνεί με το νόημα του κειμένου, ή τη λέξη Λάθος, αν όχι.

α) Ο Αθηναίος πολίτης συμμετείχε με διάφορους τρόπους στην καθημερινή ζωή της πόλης.
β) Σύμφωνα με την Πολιτεία του Πλάτωνα, ο Αθηναίος πολίτης πρέπει – παράλληλα με τις ιδιωτικές του ασχολίες – να συμμετέχει και στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής.
γ) Δεν υπάρχει μεγάλη απόσταση ανάμεσα στη θέση του Πλάτωνα για τον πολίτη και στον ρόλο που επιτελούσαν οι πολίτες στην Αθηναϊκή δημοκρατία.
δ) Σύμφωνα με το κείμενο, σε μια δημοκρατία η χάρη και η καλαισθησία μπορεί να χαρακτηρίζουν τον τρόπο συμμετοχής του ατόμου στα κοινά.

2. Ποιοι είναι, σύμφωνα με το κείμενο, οι ρόλοι του ατόμου στη ζωή και στα κοινά μιας δημοκρατικής πολιτείας; Τεκμηριώστε την απάντησή σας παραπέμποντας στο κείμενο (50-60 λέξεις).

3. Να δώσετε τίτλο στο κείμενο.

4. Με αφορμή το κείμενο και, κυρίως, το απόσπασμα «Στη δημοκρατία όμως, ο καθένας έχει πράγματι τον ιδιωτικό του χώρο, αλλά ως άτομο το οποίο μετέχει στα δημόσια πράγματα δεν περιορίζεται σε κάποια γωνιά, πηγαίνει παντού, τον συνεπαίρνουν τα πάντα και έχει άποψη για τα πάντα. Και δεν μπορεί, βεβαίως, να έχει έγκυρη άποψη, παρά μόνο στο βαθμό που του δίνεται η δυνατότητα να βγει από τη γωνιά του, να εκφράσει τη γνώμη του, έστω κι αν είναι λανθασμένη, και να μάθει από τα λάθη του.», να γράψετε ένα άρθρο 300-350 λέξεων για τη μαθητική εφημερίδα του σχολείου σας. Στο άρθρο αυτό, αφού διαπιστώσετε ποια είναι η στάση και ο βαθμός συμμετοχής των σημερινών νέων στα δημόσια πράγματα, θα παρουσιάσετε και τη δική σας θέση γι' αυτό το ζήτημα.

Κείμενο 2, [Επίκληση των αξιών της δημοκρατίας], Απόσπασμα από το βιβλίο του Norberto Bobbio, Το μέλλον της δημοκρατίας, μετάφραση Π. Ράμος. (Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1993, σελ. 49-51.)

Χρειάζεται μια απάντηση στο βασικό ερώτημα που άκουσα να επαναλαμβάνεται συχνά, κυρίως από τους νέους οι οποίοι τόσο εύκολα αυταπατώνται κι εξίσου εύκολα απογοητεύονται: Αφού η δημοκρατία είναι κατά κύριο λόγο ένα σύνολο διαδικαστικών κανόνων, πώς μπορούμε να έχουμε την απαίτηση να βασιζόμαστε στους «ενεργούς πολίτες»; Για να έχουμε ενεργούς πολίτες, δεν χρειάζονται άραγε και ιδανικά; Και βέβαια χρειάζονται τα ιδανικά. Πώς όμως να μην πάρουμε υπόψη μας τις μεγάλες ιδεολογικές συγκρούσεις που δημιούργησαν αυτούς τους κανόνες; Θέλετε να δοκιμάσουμε να τις απαριθμήσουμε;

Πρώτο μεταξύ όλων συναντάμε μέσα από αιώνες αμείλικτων θρησκευτικών πολέμων το ιδανικό της ανοχής. Αν σήμερα απειλείται η ειρήνη στον κόσμο, η απειλή προέρχεται για άλλη μια φορά από τον φανατισμό, δηλαδή από την τυφλή πίστη στη δική μας αλήθεια και ότι αυτή μπορεί να επιβληθεί με τη βία. Δεν χρειάζονται παραδείγματα· τα έχουμε καθημερινά μπροστά στα μάτια μας.

Έπειτα έρχεται το ιδανικό της μη βίας. Ποτέ μου δεν ξεχνώ τη διδαχή του Καρλ Πόπερ*, σύμφωνα με την οποία αυτό που ουσιαστικά διακρίνει μια δημοκρατική εξουσία από μια μη δημοκρατική είναι πως μονάχα στην πρώτη οι πολίτες μπορούν να ξεφορτωθούν τους κυβερνώντες χωρίς αιματοχυσίες. Οι τυπικοί κανόνες της δημοκρατίας, που τόσο συχνά γίνονται αντικείμενο

χλευασμού, εισήγαγαν για πρώτη φορά στην ιστορία τρόπους συμβίωσης που είχαν στόχο την επίλυση των κοινωνικών συγκρούσεων χωρίς τη χρήση βίας. Μόνον εκεί όπου οι κανόνες αυτοί γίνονται σεβαστοί, ο αντίπαλος δεν θεωρείται πλέον εχθρός που πρέπει να εξοντωθεί αλλά αυτός που μας αντιπολιτεύεται και αύριο μπορεί να πάρει τη θέση μας.

Τρίτο, το ιδανικό της σταδιακής ανανέωσης της κοινωνίας μέσα από την ελεύθερη αντιπαράθεση των ιδεών και την αλλαγή της νοοτροπίας και του τρόπου ζωής. Μόνο η δημοκρατία επιτρέπει τη διαμόρφωση και την εξάπλωση των ειρηνικών επαναστάσεων, όπως συνέβη τις τελευταίες δεκαετίες με την αλλαγή στις σχέσεις των δύο φύλων, που ίσως να είναι η μεγαλύτερη επανάσταση της εποχής μας.

Τέλος, το ιδανικό της αδελφότητας (η fraternité της Γαλλικής Επανάστασης). Η ιστορία του ανθρώπου είναι σε μεγάλο βαθμό ιστορία συγκρούσεων αδελφοκτόνων. Στο έργο του Φιλοσοφία της Ιστορίας ο Χέγκελ** χαρακτήρισε την Ιστορία ως «απέραντο σφαγείο». Μπορούμε να τον διαψεύσουμε; Σε καμία χώρα του κόσμου δεν υπάρχει περίπτωση να διαρκεί επί μακρόν η δημοκρατία δίχως να γίνει ήθος και συμπεριφορά.

Πώς όμως μπορεί να γίνει αυτό δίχως την αναγνώριση της αδελφότητας που ενώνει όλους τους ανθρώπους σε ένα κοινό πεπρωμένο; Η αναγνώριση αυτού του γεγονότος είναι τόσο περισσότερο αναγκαία σήμερα, που καθημερινά συνειδητοποιούμε αυτό το κοινό πεπρωμένο και θα έπρεπε να ενεργήσουμε με συνέπεια όσο υπάρχει ακόμα αυτή η μικρή φλόγα της λογικής που φωτίζει την πορεία μας.

* Καρλ Πόπερ: Φιλόσοφος του 20ού αι. ** Γ. Β. Φ. Χέγκελ: Φιλόσοφος του 19ου αι.

1. Να επαληθεύσετε ή να διαψεύσετε , με βάση το κείμενο, τις παρακάτω προτάσεις, γράφοντας στο τετράδιό σας δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί σε κάθε πρόταση τη λέξη Σωστό ή Λάθος:

- α. Κυρίως οι νέοι αμφισβητούν τη δυνατότητα της δημοκρατίας να βασίζεται στους «ενεργούς πολίτες».
- β. Η αλλαγή στις σχέσεις των δύο φύλων δεν εντάσσεται στις ειρηνικές επαναστάσεις.
- γ. Η μακροβιότητα της δημοκρατίας προϋποθέτει ανάλογη στάση ζωής.
- δ. Ο φανατισμός και η βία βρίσκονται στον αντίποδα της ανοχής .
- ε. Στόχος των δημοκρατικών πολιτευμάτων δεν είναι η ειρηνική επίλυση των κοινωνικών συγκρούσεων.

2. Για ποιον λόγο χρησιμοποιεί ο συγγραφέας την επίκληση σε κάθε μία περίπτωση; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας με στοιχεία από το κείμενο.

3. Σε ποιο κειμενικό είδος ανήκει κατά τη γνώμη σας το παραπάνω αποσπάσμα; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας στηριζόμενοι σε τρία χαρακτηριστικά του κειμένου.

4. Στην παρακάτω φράση να αναγνωρίσετε το είδος της σύνταξης (ενεργητική – παθητική) και να το μετατρέψετε στο άλλο είδος. Ποια αλλαγή παρτηρείται στο ύφος της πρότασης;
«... Μόνο η δημοκρατία επιτρέπει τη διαμόρφωση και την εξάπλωση ειρηνικών επαναστάσεων ...».

5. «Για να διατηρούν τις βασικές τους αρχές, οι σύγχρονες δημοκρατίες βασίζονται στη δράση των ενεργών πολιτών» είναι το θέμα αφιερώματος στην ηλεκτρονική εφημερίδα του σχολείου σου.

Σε ένα άρθρο 300-400 λέξεων να παρουσιάσεις τεκμηριωμένα τις θέσεις σου για το θέμα, εστιάζοντας:

α. στις ενέργειες με τις οποίες ο πολίτης κάνει πράξη τη δημοκρατία στην καθημερινότητά του, και

β. στις δράσεις με τις οποίες το σχολείο μπορεί να συμβάλλει στη διαμόρφωση ενεργών πολιτών με δημοκρατικό ήθος.